

Скопенко Н.С., к.е.н., доц.,
докторант
Національний університет харчових технологій, м. Київ

РОЛЬ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В статті розглянуто роль та місце агропромислової інтеграції в розвитку регіонів України, обґрунтовано необхідність активізації інтеграційних процесів у сьогоденні господарювання.

В статье рассмотрена роль и место агропромышленной интеграции в развитии регионов Украины, определена необходимость активизации интеграционных процессов в современных условиях.

In the article a role and place of agroindustrial integration is considered in development of regions of Ukraine. The necessity of increase of activity of integration processes is certain for the modern conditions of menage.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасні перетворення в економіці України передбачають всебічний комплексний розвиток регіонів через ефективне зростання продуктивних сил регіонів, раціональне використання ресурсного потенціалу, дотримання екологічної безпеки, вдосконалення територіальної організації суспільства, і на цьому підґрунті – створення оптимальних умов життєдіяльності населення. Основу регіональних економічних інтересів складає паритет економічної ефективності та соціальної доцільності функціонування господарських структур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Проблема регіонального розвитку економіки України присвячено чимало наукових праць вітчизняних вчених, зокрема О.М. Алімова, О.І. Амоші, С.І. Бандура, В.Ф. Бесєдіна, П.П. Борщевського, М.П. Бутко, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, А.М. Зайцева, Ф.М. Заставного, Т.А. Заяць, В.Ф. Євдокимова, А.О. Єпіфанова, В.І. Куценко, Ю.П. Лебединського, А.С. Лисецького, А.Г. Мазура, Ю.В. Макогона, В.К. Мамутова, Я.Б. Олійника, В.В. Онікієнка, М.М. Паламарчука, О.М. Паламарчука, В.І. Пили, В.А. Поповкіна, В.К. Симоненка, О.П. Сологуб, В.Ф. Столярова, М.Ф. Тимчука, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченка та інших. Здобутки вчених мають велике наукове та практичне значення. Однак, проблема

трансформації регіонального розвитку потребує подальшого дослідження в умовах динамічності внутрішнього й зовнішнього середовищ функціонування регіональних господарських систем.

Не менш актуальною є потреба подальшої розробки стратегії перспективного економічного розвитку систем регіону, їх територіальної організації та обрання оптимальних організаційно-правових форм існування, прогнозування та планування розвитку економіки регіонів.

В той же час, побудова в країні ефективної економіки вимагає реалізації існуючих механізмів підвищення конкурентоспроможності економіки регіону та окремого підприємства, серед яких все більшу увагу науковців привертають інтеграційні стратегії розвитку.

Значний внесок у розвиток теорії та практики інтеграції господарюючих суб'єктів внесли зарубіжні економісти: М. Алле, Б. Баласа, Дж. Вайнер, Ф. Герельса, М. Джорд, Г. Крьомер, Р. Коуз, Р. Купер, Р. Ліпсей, А. Маршал, Дж. Мід, Г. Мюрдаль, А. Мюллер-Армак, А. Предоль, Ф. Перру, Дж. Піндер, Я. Тінберген, Б. Твис, П. Уальз, О. Уильямсон, И. Шумпетер та інші. Утім, доцільно зауважити, що у своїх працях науковці розглядають загальні підходи щодо інтеграційних процесів. Стан розвитку української економіки вимагає адаптації теоретичних положень зарубіжних вчених до існуючих реалій.

Проблеми інтеграційного розвитку підприємств різних галузей і форм власності набули широкого висвітлення у працях відомих вітчизняних вчених, таких як: В.Я. Амбросов, А.І. Брезвін, В.Н. Зимовець, А.М. Карпенко, І.І. Лукінов, П.М. Макаренко, П.Ю. Мельник, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, А.І. Хвостов, М.І. Хорунжий, О.М. Шпичак та інших.

Дослідження вчених-економістів містять детальний аналіз проблем інтеграції складових агропромислового комплексу нашої держави, наголошують на необхідності посилення процесів інтеграції, розробку економічного механізму формування ефективних відносин у агропромисловому комплексі.

Формування мети (постановка завдання). Формування ефективної стратегії розвитку регіонів є необхідним і актуальним завданням сьогодення, що не можливо без дослідження теоретичних підходів, вивчення та використання вітчизняного й зарубіжного досвіду створення регіональних інтеграційних об'єднань в агропромисловому комплексі країни.

Виклад основного матеріалу. Одним із напрямів розвитку регіонів і трансформації їх господарських структур в сучасних умовах господарювання є структурна перебудова їх економіки, яка повинна забезпечити функціонування національної економіки як цілісної системи на базі оптимального розміщення продуктивних сил з урахуванням

місцевих ресурсів, існуючих систем розселення, особливостей історичного розвитку. Оптимальність структурної перебудови визначається, з одного боку, рівнем розвитку соціально-економічних потенціалів регіонів, а з іншого – загальною ефективністю національної економіки, з огляду на її місце у світовому економічному просторі [2].

Сьогодення вимагає пошуку нових інструментів, здатних збільшити соціально-економічний потенціалів регіонів через усунення регіональних диспропорцій в економічній та виробничій структурах кожного конкретного регіону, збільшення пропозиції робочих місць, підвищення рівня життя населення, покращення якості соціального забезпечення.

Трансформаційні процеси та структурні зміни у регіонах ґрунтуються на активізації інвестиційних та інноваційних процесів, що виступають стратегічним напрямком розвитку регіонів та окремих підприємств, здатним забезпечити національну та продовольчу безпеку України через підвищення конкурентоздатності продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках, а також поліпшити якість та рівень життя населення, збільшити економічний потенціал регіонів та країни в цілому.

Через тривалий термін реалізації інноваційних проектів та необхідність значних ресурсів все більше підприємств віддають перевагу створенню інтегрованих структур, основою яких виступає об'єднання науково-дослідних робіт, технологічних стадій виготовлення, збуту та реалізації продукції. Об'єднання фінансового, матеріального, трудового, інтелектуального та інформаційного потенціалу підприємств-учасників інтегрованих структур забезпечує оптимізацію регіональних господарських систем завдяки виникненню ефекту масштабу та синергізму.

Переваги інтегрованих регіональних господарських систем полягають у:

- гнучкості в прийнятті рішень та координації спільних зусиль з урахуванням стійкого і довгострокового характеру зв'язків між підприємствами, що входять у інтегровану компанію;
- створенні загальної інфраструктури (інформаційної, банківської, страхової, постачальницько-збутової, транспортної, аудиторсько-консалтингової, маркетингової, кадрової), котра дозволяє організовувати та координувати виробничо-господарську діяльність щодо виконання спільних інноваційних, науково-технічних і виробничих програм, поглиблювати спеціалізацію та розвивати коопераційні зв'язки.

Серед об'єктивних передумов необхідності організації нових інтеграційних формувань слід виділити: багатогалузевий характер виробництва в структурах системи; відсутність у окремого господарюючого суб'єкта можливостей впровадження інтенсивних

інноваційних технологій щодо виробництва певних видів продукції; необхідність поєднання усіх стадій технічного процесу, що дає змогу комплексно використовувати сировину й матеріали; кооперування взаємопов'язаних спеціалізованих виробництв, що дає можливість виготовляти кінцевий продукт високої якості у необхідній кількості за конкурентоспроможною ціною. Закономірність інтеграції посилюється її соціальною спрямованістю, а саме необхідністю задоволення не тільки виробничих, фінансово-економічних, але й соціальних потреб регіонів.

Особливу роль в соціально-економічному житті України відіграє аграрний сектор, що обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, наявністю експортного потенціалу щодо міжнародного продовольчого ринку.

Стратегічною складовою економіки держави виступає аграрний сектор, як сукупність сільського господарства, харчової та переробної промисловості. Саме він визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна та продукції тваринництва, характеризує стан і тенденції розвитку сільських територій та окремих регіонів, підтримує безпеку та продовольчу незалежність країни, сприяє формуванню валового внутрішнього продукту та наповненню бюджету країни, формує валютні прибутки держави за рахунок експорту.

Передумови створення комплексно інтегрованих регіональних об'єднань викликані необхідністю подолання кризових явищ в аграрному комплексі країни, створення умов для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з метою повноцінного забезпечення населення продовольством, а промисловості – сільськогосподарською сировиною та стимулювання ефективного функціонування переробних підприємств.

Огляд наукових видань щодо сутності агропромислової інтеграції дозволяє виокремити наступні групи дефініцій.

Частина науковців розглядають агропромислову інтеграцію як процес зміцнення виробничих зв'язків і економічних відносин, об'єднання окремих учасників агропромислового виробництва в єдине ціле [1, 3].

Окремі вчені стверджують, що агропромислова інтеграція – це форма об'єднання або системний стан учасників агропромислового виробництва [4].

З точки зору інших, під агропромислову інтеграцію розуміють механізми або методи, за допомогою яких здійснюють об'єднання учасників агропромислового виробництва в єдиний виробничо-господарський механізм [5].

На нашу думку, агропромислова інтеграція – це цілеспрямований процес формування стійких виробничих і економічних зв'язків між

суб'єктами господарювання АПК як на основі спільної власності, так і на основі договору про спільну діяльність, який орієнтований на виробництво кінцевої продукції та дозволяє збільшити ринкову владу учасників інтеграції.

Таким чином, системна інтеграція як глибинний процес структурних перетворень в економіці всіх підрозділів інтеграційних формувань, завдяки яким мають виникнути оптимально збалансовані в територіально-економічному та соціальному планах господарства, стає основою розвитку АПК. Тобто, мова йде про своєрідну зміну характеристик системи економічних взаємозв'язків: інтегрування передбачає не просто поєднання економік агропромислових підрозділів, а має створювати нову сутність через удосконалення господарського механізму інтегрованої структури.

Серед суб'єктів регіональних інтеграційних утворень в АПК доцільно виділити: сільськогосподарські організації, підприємства з переробки сільськогосподарської сировини, торговельні підприємства, фінансові структури, підприємства, що надають послуги учасникам інтеграційного утворення, інші суб'єкти господарювання.

При цьому мотиви, якими вони керуються при формуванні інтеграційних зв'язків, є доволі різноманітними. Зокрема, аграрні підприємства зацікавлені у формуванні міжгалузевих інтеграційних зв'язків, насамперед, для зниження ризику, пов'язаного із сільгоспвиробництвом, залежністю від природно-кліматичних умов, необхідністю постійного підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється.

Причиною об'єднання переробних та інших підприємств АПК є необхідність забезпечення стабільних доходів в результаті створення власної надійної сировинної бази, формування постійних ринків збуту виробленої продукції, розширення сфер діяльності тощо.

Тобто, об'єднання створюються для успішного вирішення підприємствами завдань, пов'язаних із розширенням їх можливостей щодо виробничого та соціального розвитку, підвищення ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів через організацію спільної діяльності, розподіл праці та кооперацію. Підприємства використовують інтеграційні стратегії з метою підвищення рентабельності впровадження контролю певних стратегічно важливих для них ланок у виробничому ланцюгу та ланцюгу продажу товару.

У сучасних умовах реформування процес інтеграції переходить від спроб встановлення окремих зв'язків між підприємствами (галузями) до їх системних відносин. Структурні перетворення в аграрному секторі економіки створюють перевагу інтегрованих форм господарювання перед іншими через:

- акумуляцію трудових, фінансових та інших ресурсів;

- скорочення часу виробничого процесу;
- економію на масштабі;
- виникнення синергетичного ефекту;
- можливості доступу до нових знань (технологія, техніка, організація виробництва, управління, маркетинг тощо);
- оптимізації інформаційних потоків;
- захисту членів об'єднання від монополістичних проявів постачальників, збутових, банківських та інших структур;
- створення нових робочих місць;
- збільшення надходжень до місцевого бюджету;
- покращення економічного та соціального розвитку регіону.

Таким чином, розвиток інтеграції сприятиме стабілізації економіки її учасників, розширенню фінансування інноваційних проектів, динамічному розвитку виробництва та підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції, дозволяє сільському товаровиробникові удосконалити організацію виробництва, оптимально використовувати матеріальні, трудові та інші ресурси й мати додаткову перевагу від спільно здійснюваних операцій на різних стадіях процесу відтворення, дає можливість товаровиробникам гідно конкурувати на міжнародному ринку, зменшувати продовольчу залежність від інших країн.

На нашу думку, створення ефективного інтегрованого формування (об'єднання) можливе за наступних умов:

- територіальна близькість виробництва та переробки;
- зацікавленість з боку потенційних учасників;
- наявність інтеграційного ядра;
- сприятлива регуляторна політика на регіональному та державному рівнях.

Створення ефективних регіональних інтегрованих агропромислових формувань визначає необхідність використання нової системи виробничо-фінансових взаємовідносин, що забезпечує паритетні умови учасників агропромислового комплексу. Розвиток агропромислової інтеграції та створення ефективних об'єднань потребують забезпечення технічної, технологічної, економічної єдності та безупинності етапів виробництва, заготівлі, транспортування, зберігання, переробки сільськогосподарської продукції, виготовлення якісних та безпечних продуктів харчування, доведення їх до споживача.

Сучасними інтеграційним процесам в АПК притаманний багатоплановий характер, тобто розвиток здійснюється від більш простих до складніших інтегрованих систем, від функціонування виробничих структур за участю кількох підприємств сільськогосподарського й промислового виробництв, територіально близько розташованих, до

регіональних, міжрегіональних та транснаціональних багатоцільових формувань.

Найбільш конкурентоздатними, стійкими до змін зовнішнього середовища є багатоцільові інтегровані об'єднання. Саме вони дозволяють максимально реалізувати потенціал усіх складових інтегрованої системи, вони мають забезпечити повноту циклу «наука – інноваційні розробки – інвестиції – виробництво сировини – переробка сировини – виготовлення кінцевого продукту – реалізація – споживання», сприяти виходу агропромислового виробництва на якісно новий етап розвитку.

Висновки. Таким чином, одним із найважливіших напрямів розвитку вітчизняної економіки є формування та розвиток інтегрованих структур у формі різноманітних об'єднань, що сприяє консолідації зусиль виробників, активізує потенційні можливості щодо більш ефективного використання всіх наявних ресурсів, підвищує відповідальність й ефективність дій кожної ланки інтегрованої системи.

На нашу думку, більш доцільним є формування господарських регіональних комплексів і створення на їх базі інтегрованих структур, що дозволить досягти значного підвищення ефективності та стійкості економіки кожного окремого регіону, подолання соціально-економічних суперечностей регіонального розвитку, та є необхідною умовою економічної стабільності держави.

Список використаних джерел:

1. Белякова Н. А., Советов П. М. Экономические проблемы производства и переработки льна: монографическое исследование / Н. А. Белякова, П. М. Советов. – Вологда: ИЦ ВГМХА, 2005. – 195 с: ил., табл. – Библиогр. : с. 152-167.
2. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М.П. Бутко. – К. : Знання України, 2005. – 476 с. – Библиогр. : с. 152-167.
3. Воробьев С. Неинституциональная концепция вертикальные координации в агропромышленном комплексе / С. Воробьев // Аграрная экономика. – 2007. – № 6. – С. 2-6.
4. Лагодієнко В. В. Щодо стратегії злиття та поглинання компанії на сучасному етапі розвитку світового бізнесу / В. В. Лагодієнко // Науково-теоретичний фаховий журнал «Вісник аграрної науки Причорномор'я» Миколаївського державного аграрного університету. – 2005. – Випуск 3 (31). – С. 53-60.
5. Харитоновна Л. Формирование эффективного механизма агропромышленной интеграции предприятий-партнеров льноводческого подкомплекса / Л. Харитоновна // Аграрная экономика. – 2006. – № 12. – С. 22-27.

